

Олігархи, держава, ринок – хто та як впливає на економіку України?

Якщо в розвинутих країнах сучасний господарський механізм (система важелів, за допомогою яких регулюються економічні відносини) доповнюється національною інноваційною системою, то в Україні стратегію як державного регулювання економіки, так і ринкового саморегулювання визначає економічний інтерес олігархату, який дуже рідко співпадає з національним економічним інтересом. Відтак, якщо в умовах цивілізованої економіки система державного регулювання економіки спрямована на підвищення рівня життя найменш забезпечених верств населення та обмеження монополістичних тенденцій, то в Україні – все з точністю до навпаки.

Загальний стан економіки України на сучасному етапі характеризується погіршенням абсолютної більшості показників. Це обумовлено, в тому числі, хибною практикою державного втручання в економіку, яка визначається на основі не загальнодержавних суспільних інтересів, а на підставі меркантильних інтересів окремих представників регулюючих органів. Це спотворює економічну систему, руйнуючи визначальні засади сучасної змішаної ринково орієнтованої економіки.

Кожен вид економіки має свій механізм регулювання економічних процесів, або господарський механізм. Управління змішаною національною економікою – це механізм, який містить в собі ринкове саморегулювання та державне централізоване управління в їх органічній єдності. В Україні сформувався специфічний тип господарського механізму, який базується не на дії ринкових регуляторів чи державного втручання в економіку, а на забезпеченні економічних інтересів олігархічного прошарку населення. Ринкові механізми при цьому спотворюються, а державні важелі впливу використовуються як ширма, за якою триває перерозподіл бюджетних коштів і доходів громадян на користь паразитарного класу.

Враховуючи те, що офіційно таку діяльність і її мотиви прослідкувати та визначити доволі складно, можна оцінити її обсяги за результатами діяльності у певних напрямках, та за кримінальними справами, що порушуються силовими структурами стосовно певних процесів та подій. Слідчі органи та судова система в дуже багатьох випадках входять до складу господарського механізму, покриваючи незаконну діяльність, маніпулюючи законодавством, відмовляючись порушувати кримінальні справи або виносячи виправдані вироки. Також поширеним явищем є вплив силових структур на дію ринкового механізму, зокрема обмеження допуску певних виробників чи продавців до певного сегменту продажів, до участі у тендерах (інколи й до їх економічного або навіть фізичного знищення), сприяння діяльності „потрібних” ринкових агентів, з кінцевою метою монополізації частки ринку, та отримання необмеженої економічної влади.

Розслідування незаконних схем та шахрайства у державному секторі в Україні здійснюють переважно журналісти. Фундаментальними діями в секторі державного регулювання, що руйнують економіку України, на сьогодні є: зміна власників засобів виробництва та майна через різні схеми, в тому числі й рейдерства стратегічного економічного ресурсу – землі; оформлення власності на третіх осіб, або закордонних суб'єктів для унеможливлення встановлення реальних власників та бенефіціарів, ухилення від сплати податків; застосування фірм-прокладок при укладанні державних контрактів для отримання значних прибутків при завищенні ціни угоди; маніпулювання тендерними процедурами, зокрема через застосування „спеціальних” умов; монопсонізація (створення умов, за яких існує лише один покупець) процесу закупівлі сільськогосподарської продукції у селян; недопущення до офіційної приватизації реальних конкурентоспроможних суб'єктів; незалежність діяльності митниці від державних та національних інтересів, що може працювати на закордонний капітал, у тому числі й країни-агресора.

Враховуючи всі перераховані тенденції, непрозорість системи державного менеджменту, загальний рівень тінізації економіки та особливості діяльності правоохоронних структур, наводити цифровий фактаж наявних зловживань дуже складно. Але при цьому можна навести реальні показники, що розробляють міжнародні організації, зокрема такі, як МВФ, Світовий банк, ООН, згідно з якими Україна має найнижчий рівень життя в Європі, 64% населення проживають за межею бідності.

До основних завдань держави (за А. Смітом) належать: охорона від зовнішнього насильства (підтримання обороноздатності); охорона від внутрішнього насильства і несправедливості (забезпечення правопорядку), забезпечення правосуддя; надання всім членам суспільства так званих суспільних благ; збирання податків для виконання перших трьох функцій. Потреба підтримання обороноздатності була сприйнята сферою державного управління не як мультиплікативна можливість нарощування ВВП та модернізації економіки, а як нове джерело перерозподілу коштів, шахрайства та тіньових схем. Забезпечення правопорядку існує і діє вибірково, у тих випадках, коли зачіпаються інтереси олігархічних структур. Новітня історія України знає випадки збройного протистояння різних силових відомств із людськими жертвами. Суспільні блага також є джерелом зловживання бюджетним ресурсом, варто згадати лише обсяги коштів, які щороку виділяються на ремонт автошляхів і подивитись на їх якість. Особливої уваги заслуговують витрати бюджету на футбольний чемпіонат „Євро-2012”, витрати на який планувались і здійснювались навіть після його закінчення...

Ринкова система характеризується свободою економічних дій усіх економічних суб'єктів та великою кількістю незалежних один від одного продавців і покупців. Однак, як зазначає А.М. Колот: „...ринок слід розглядати як складник моделі соціально-економічного розвитку, а не як її всеохопну систему. Ринкової економіки, як б функціонувала виключно на засадах саморегулювання, у світі практично не існує. Другим важливим

складником ефективної моделі соціально-економічного розвитку є державне регулювання і зокрема участь держави у визначенні та реалізації соціальної політики, формуванні та регулюванні соціально-трудових відносин”. У цій сфері відбувається системне порушення Конституції, відповідно до якої Україна є соціальною державою, і перегляд прожиткового мінімуму та соціальних стандартів має відбуватись щороку.

Переважна більшість підприємств, що надають комунальні послуги є приватизованими, і такими, що належать дуже обмеженому колу осіб. Таким чином, кожне підвищення комунальних тарифів перерозподіляє доходи від приватного малого бізнесу, який виробляє товари першої необхідності, до кишень олігархів, які є власниками природних монополій у нашій державі. Таким чином відбувається руйнування ринкової економіки і формування економічної системи державного монополізму.

Меркантильний, виключно матеріальний інтерес не має патріотичного забарвлення, хоча може мімікрувати під нього, якщо короткостроковий акт отримання прибутку співпадає з національним інтересом. Втім, у більшості випадків, отримання прибутку визначається лише особистим бажанням, ігноруючи інтереси інших осіб, потреби держави. Цікавим є те, що багато з цих олігархів прямо чи опосередковано фінансують північного агресора, отже складається враження, що населення України через ціни на комунальні послуги примушують фінансувати системні атаки на незалежність української держави.

Сировинна орієнтація економіки, небажання створювати товар з високою доданою вартістю, прагнення продавати енергоносії поганої якості всередині держави за цінами якісних західних енергоносіїв сформували нераціональну структуру національного господарства. Натомість наявна система державного регулювання спрямована саме на таку модель економічної деградації країни на тлі збагачення 11 кланів.

Будь-яка бюрократична система прагне до збільшення власного фінансування, розширення повноважень та штату. Незважаючи на декларований напрям у бік скорочення адміністративного апарату, його чисельність протягом останніх років зросла більше, ніж вдвічі.

Англійська мова знає 2 підходи до економічної категорії „ефективність” – 1) „здійснення правильних заходів”, 2) „правильне здійснення заходів”. Здійснення правильних заходів має базуватись на глибоких фундаментальних знаннях щодо функціонування економічної системи та можливості впливу на неї. Також це залежить від системи моральних цінностей індивідуума, що здійснюватиме такі заходи. Тобто чи буде він прагнути працювати для блага своєї держави, чи для вмісту власної кишені.

Якісна освіта – це те, чого, в більшості випадків не мають представники місцевого олігархату, хоча, як правило, можуть похизуватись навіть вченими ступенями. Саме тому олігархічна система не вважає освітній сектор важливим і намагається організувати його діяльність так, щоб він поступово самознищився. На макроекономічному рівні це відображається у

скороченні витрат на освіту, підвищенні нормативів діяльності вузів та викладачів, зміні навчальних планів та робочих програм, збільшенні розмірів „неофіційних внесків” за різного роду адміністративні послуги (ліцензування, акредитацію, атестацію тощо). Вбачаючи таке ставлення регулюючих органів до локомотива економічного розвитку – закладу освіти – його окремі представники починають „запозичати” такі принципи поведінки з підлеглими та конкурентами. Головною формою діяльності вузів, як регіональних, так і центральних стає рейдерство – прагнення отримати якомога більше ставок за рахунок більш слабких структурних одиниць навіть всупереч здоровому глузду, кадровим вимогам та громадській думці. Це чергове свідчення домінування матеріального мотиву та цивілізаційної деградації таких осіб, відсутності моральних та психологічних якостей, що характеризують „людину творчу” та людський потенціал.

У більшості країн держави інфляція є монетарним чинником, що викликається перебільшенням грошової маси над кількістю вироблених товарів. В Україні системне підвищення цін є наслідком монополізації певних секторів економіки (сільське господарство, продукти харчування, житлово-комунальні послуги, бензин та паливно-мастильні матеріали). Замість регулювання грошової маси, Центральний банк України регулює конкурентні відносини у банківському секторі. Унаслідок діяльності НБУ кількість банків в Україні системно скорочується, однак, протягом останніх років жоден російський банк не зник, і їх позиції системно покращуються. Це означає, що українські банки створюють дедалі меншу конкуренцію ворожим суб’єктам, внаслідок скорочення їх кількості.

Крім цього, одним з реальних механізмів фінансового шахрайства, девальвації гривні та виведення грошового капіталу за кордон є рефінансування, яке здійснює НБУ. Рефінансування – це надання тимчасових позик комерційним банкам для покриття їх касових розривів. Це один з обов’язків НБУ з метою запобігання банкрутства банків; банк, який не отримуватиме такої допомоги може дуже швидко зникнути. Цей елемент монетарної політики ніколи не розглядався як джерело корупції, хоча саме він призводить до зростання курсу. Наприклад: банк отримує 200 млрд грн. і використовує їх не на покриття розривів, а на придбання іноземної валюти. В результаті такого попиту курс валюти миттєво вирушає вгору, а гривня – відповідно – знецінюється. Після цього банк продає частку валюти, наприклад, еквівалентну 150 млрд грн. на момент придбання, але вже за новою, вищою ціною, що дозволяє йому повернути кошти НБУ, отримати долари, обвалити гривню, зробити населення ще біднішим через поступове зростання цін. В усіх фінансових кризах з моменту введення гривні, слід розглянути роль рефінансування у стрибках валютних курсів. Так, НБУ виділив Промінвестбанку (98% власності – Внешэкономбанк РФ) 200 млн. грн. терміном на 3 місяці, аргументуючи це тим, що у 2015 році цей банк зазнав збитків більше ніж на 18 млрд грн. Зазначимо, що це рефінансування можна було б спрямувати до банків з українським капіталом.

Також рефінансування може надаватись банкам, банкрутства яких не можна уникнути, що призводить до втрати бюджетних коштів та можливості зловживання на управлінні активами збанкрутілого банку.

З початку російської агресії, українська національна валюта девальвувала у 3,5 рази, в той час, як російський рубль знецінився лише в 3 рази. І це за умов, що країна-агресор знаходиться під багатьма санкціями, які ускладнюють надходження до неї іноземної валюти. Україна ж навпаки функціонує у межах світового сприяння у сфері світової торгівлі. Отже, наша девальвація – внутрішня і рукотворна. При цьому імпорт російських товарів до України системно зростає, і, за такою логікою, ми – майже єдина країна у світі, хто підтримує економіку держави, що на нас напала.

Державна політика у сфері надання дотацій також має виключно суб'єктивний характер, дотації надаються окремим представникам та окремим компаніям. Все це сприяє погіршенню конкурентного середовища, скорочує обсяг незалежних один від одного товаровиробників, призводить до посилення монопольної влади отримувачів дотацій та зростання цін у галузі.

Як бачимо, всі ці риси властиві ХХ століттю, і не мають ніяких реальних економічних, наукових чи будь-яких інших результатів. Сенсом діяльності такої системи є формування двокласового суспільства: пануючого класу, що складається з політичної та економічної „еліти”, класу споживачів та „планктону”, який існує для годування правлячого класу. Така система не прагне до розвитку, її метою є консервація статус-кво.

Існуюча структура господарського механізму України взагалі та цілі державного регулювання економіки зокрема, мають свою структурну специфіку та особливі пріоритети. Збереження такої системи державного впливу призведе до низки негативних наслідків, що викладені нижче.

Економічними наслідками реалізації державою економічного інтересу олігархії є:

- трансформація економічної системи, зокрема поступове зменшення частки малого та середнього бізнесу порівняно з великим бізнесом, що має лобістів у владних структурах;
- банкрутство всіх галузей економіки за виключенням житлово-комунального господарства та виробників продуктів харчування через тотальне скорочення рівня життя та неспроможність населення задовольняти навіть первинні економічні потреби;
- знищення середнього класу, остаточне розшарування суспільства на малозабезпечених та дуже багатих;
- моральна та кваліфікаційна деградація системи державного управління через виконання нею хибних завдань;
- поступова ліквідація освіти, як економічної галузі, через безперспективність її окупності;
- тотальна монополізація всіх економічних та політичних процесів;
- поступова деградація вітчизняного виробництва через відсутність інвестицій монополій у модернізацію виробництва та орієнтацію на сировинний експорт;

- перехід абсолютної більшості об'єктів приватної власності, зокрема нерухомості та землі до власності олігархів.

Суспільні наслідки наведених тенденцій полягають у наступному:

- відсутність не те що дії, а навіть наявності перспектив роботи „соціальних ліфтів”, зневіра у майбутнє;

- негативні демографічні тенденції, депопуляція та відтік мізків, скорочення тривалості та якості життя;

- руйнування правових засад функціонування держави, відповідальність перед законом лише найбідніших верств населення;

- знищення свободи слова, прозорості використання державних коштів;

- згорання процесів демократії, можливості впливу громадян на суспільні та економічні процеси;

- втрата цивілізаційних перспектив;

- повзуче поглинання України російською федерацією.

Беручи до уваги те, що регулюючі органи системи державного управління виконують не властиві їм функції, треба відмовитись від них і повернутись до звичайних завдань, визначених часом і досвідом розвинутих країн. Ці завдання багаторазово описані як у закордонній, так і у вітчизняній літературі, головними з яких є обмеження монополізації, сприяння економічній свободі, підвищення рівня життя населення та збільшення його тривалості.

*Роман Яковенко,
кандидат економічних наук,
м. Кропивницький*